
Slovenský juh v stredoveku Jána Stanislava v kontexte tradičných a nových onomastických výskumov

Jaromír Krško

Habent sua fata libelli. (Terentianus Maurus)

Najznámejší citát z diela rímskeho básnika Terentia Maura je presnou charakteristikou zložitých osudov jedného z diel Jána Stanislava, ktoré, ako konštatoval Š. Ondruš v doslove k prvému zväzku reedície Slovenského juhu v stredoveku (1999), tvorí štvrtinu Stanislavovej opery magna – Liptovské nárečia, Slovenský juh v stredoveku, Dejiny slovenského jazyka a Starosloviensky jazyk.

Ján Stanislav sa zaujímal o pôvod názvov obcí a toponým už pred samotným napísaním svojho pozoruhodného Slovenského juhu v stredoveku. V medzivojnovom období začína vedecký záujem o vlastné mená, ktoré slúžili predovšetkým ako významný dokladový materiál o pôvodnom osídlení územia v oblasti Karpát a stredného Dunaja. Maďarský slavista slovenského pôvodu János Melich v práci *A honfoglaláskori Magyarország* (1925 – 1929) síce pripúšťal aj slovanské osídlenie oblasti stredného Dunaja (hoci veľmi riedke a sporadické), ale mnohé názvy vykladal z maďarčiny. Nemecký slavista Ernst Schwarz sa vo svojom diele *Die Orstnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle* (1931) dotkol aj niektorých názvov zo slovenského územia, svoj výskum však sústredil predovšetkým na nemecké východiská názvov a germánske osídlenie. Prelomovou prácou pre formujúcu sa slovenskú onomastiku bola práca Vladimíra Šmilauera *Vodopis starého Slovenska* (1932), v ktorej spracoval historické doklady slovenských hydroným zapísaných v listinách do 13. storočia a precíznymi rozbormi viacerých hydroným dokázal ich slovenský pôvod. Na tieto práce nadviazal aj profesor Ján Stanislav, ktorý sa už začiatkom tridsiatych rokov začal venovať problematike výkladu názvov slovenských obcí, polemizuje s názormi (predovšetkým maďarských) slavistov a koriguje niektoré ich chybné výklady. O jeho historicko-etymologickom záujme svedčia napríklad štúdie *Paludza (Pokus o etymologický výklad)* (1933), *Pribina či Privina?* (1933), *Z panónskej topografie: Noszlop - Veszprém – Tihany* (1940), *Zo slovenských miestnych názvov. Ostrihom, Močenok* (1941), *Lubochna a či Lubochna?* (1941), *Z čoho vzniklo meno Račištorf* (1942), *Verekňa – Várkoň* (1943), *Z miestnych názvov z okolia Nitry. Hyndice - Chyndice. Gýmeš. Gest. Kalaz* (1943), *Okolie Nitry v stredoveku* (1943), *Južné okolie Košíc v stredoveku* (1943), *K južnej a východnej hranici slovenského osídlenia v stredoveku. Príspevok k poznaniu pôvodných slovenských sídel* (1944), *Stará slovenskosť Žitného ostrova a okolia Galanty* (1944), *Stará slovenskosť strednej časti južného Sloven-*

ska (1944) atď. V roku 1947 publikoval osemdesiatstranovú monografiu *Odkryté mená slovenských miest a dedín*, v ktorej venoval pozornosť pôvodu viacerých slovenských obcí. V tejto publikácii ako prvý načrtnol vznik názvu osád na základe sociálneho rozvrstvenia obyvateľov, ich pracovného zamerania (v tradícii skúmania tzv. služobníckych osád pokračoval predovšetkým R. Krajčovič). Základnú časť práce tvorí abecedne usporiadaný slovník slovenských ojkónym s historickými dokladmi v cudzích jazykoch najmä z 11. – 15. storočia s uvedením prameňov a výkladom názvu. Okrem historických ojkónym analyzoval J. Stanislav aj niekoľko starých slovenských osobných mien z 9. storočia, medzi ktorými nájdeme napr. mená Devodesa, Nehost', Časona, Pačemíra, Radoň, Sebetech, či z neskoršieho obdobia (12. – 13. storočia) – Bezrad, Boriš, Kvas, Nestoj. Názory Jána Stanislava sa tak stali základom nielen pre slovenskú a slovanskú toponomastiku, ale aj pre slovanskú antroponomastiku.

V tom istom roku (1947) publikoval desať článkov a štúdií, v ktorých sa zaoberal pôvodom viacerých slovenských ojkónym na juhu nášho územia a dokazoval tak prítomnosť slovenského etnika v čase vzniku týchto obcí, zaoberal sa problematikou premenúvania obcí po II. svetovej vojne. Všetko toto svedčí o bohatej materiálovej základni, ktorú si postupne budoval niekoľko rokov a synteticky spracoval v roku 1948 v diele *Slovenský juh v stredoveku*.

Historické okolnosti záujmu J. Stanislava o pôvod osídlenia oblasti strednej Európy boli jasné – silnejúci nacionalizmus fašistického Nemecka v tridsiatych rokoch 20. storočia, snaha o spochybnenie usporiadania Európy po I. svetovej vojne – najmä po rozpade Rakúsko-Uhorska a podpísanie Trianonskej dohody. Predvojnová hystéria a snaha o budovanie veľkého Maďarska vyústila v roku 1938 k obsadeniu južného a východného Slovenska a jeho pričleneniu k horthyovskému Maďarsku. Sila argumentov a fundovaných lingvistických rozborov slovenských toponým podoprených historickými dokladmi J. Stanislava neboli preto pred II. svetovou vojnou v mocenských a politických kruhoch žiaduce, preto sa táto kniha dočkala monografického vydania až v roku 1948, teda až po skončení II. svetovej vojny, ale v čase po komunistickom prevrate, čo opäť skomplikovalo jej osud. Vtedajší predseda vlády Viliam Široký nariadil vydanú trojzväzkovú monografiu Jána Stanislava *Slovenský juh v stredoveku* vyradiť z predaja a stiahnuť z knižníc. Ďalším problémom tej doby bolo neprijatie pozitivisticky orientovanej metódy etymologických výkladov zo strany vtedajších štrukturalistov, ktorí ju považovali za zastaranú a prežitú. Tento prístup napokon poznačil aj zložité začiatky slovenskej onomastiky.¹ Historickej a morálnej satisfakcie sa toto dielo dočkalo až v rokoch 1999, keď v reedícii vyšiel prvý diel² a v roku 2004 vyšiel druhý a tretí diel³.

¹ Blanár, Vincent: Svetlá a tiene slovenskej onomastiky. In: *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 160-165.

² Stanislav, Ján: *Slovenský juh v stredoveku*. Zv. 1. 2. vydanie. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999. 485 s.

Širší slovanský kontext v diele *Slovenský juh v stredoveku* nachádzame nielen v sledovaní migrácie jednotlivých menších slovanských kmeňov a slovanských etník tvoriacich dnešné slovanské národy, ale aj v metodológii výskumu profesora Stanislava. Pre tak rozsiahly vedecký opis databázy slovanskej toponymie a ojkonymie, výklad východiskových motivantov jednotlivých názvov, sledovanie fónických zmien v propriách a ich porovnávanie so zákonitosťami vývinu v jednotlivých slovanských a neslovanských jazykoch sa J. Stanislav opieral aj o českú lingvistic-kú školu Jozefa Zubatého, Oldřicha Hujera a predovšetkým Miloša Weingarta.

Spracovanie širokého priestoru oblasti stredného Dunaja poskytuje slovanskej toponomastike sledovanie frekvencie a priestorovej distribúcie slovanských topolexém na jednej strane, na druhej strane môžeme sledovať aj jednotlivé topoformanty uplatňujúce sa v rozličných slovanských jazykoch – či posesívnych typoch ojkonym odvodených zo slovanských antroponým alebo utvorených pomocou typických ojkoformantov. Ján Stanislav spracovaním rozsiahleho slovanského areálu dokázal, že praslovanský základ slovenčiny bol jazykovo-etnický rovnorodý a neskôr bol rozčlenený na dnešné nárečové makroareály jazykovými prvkami z juhu. Jeho teórie sú dokladom toho, že ešte pred príchodom starých Maďarov do dunajských kotlín siahala hranica dnešných Slovákov omnoho južnejšie. Na jeho myšlienky neskôr nadviazali ďalší významní slovenskí jazykovedci – Eugen Pauliny a neskôr Rudolf Krajčovič. Krajčovičova migračno-integračná teória predstavuje syntetizujúci pohľad na formovanie praslovanského základu slovenčiny, jeho výskum slovenskej ojkonymie – predovšetkým názvov obcí spojených s výrobnou činnosťou a špecializáciou obcí pre služby panovníckeho dvora takisto nadviazali na analýzy Jána Stanislava v oblasti slovenskej historickej ojkonymie.

Jednotlivé fónické zmeny v slovanských jazykoch, ktoré Ján Stanislav zdokumentoval na historických zmenách ojkonym dunajského priestoru, priestorová distribúcia a uplatnenie špecifických ojkoformantov mu umožnili viesť pomerne presné izoglosy oddeľujúce slovanské etniká. Na historických zmenách názvov môžeme vďaka tomu sledovať etnické pohyby, prípadne zmenu etnického zloženia v danej oblasti. Na špecifické postavenie prechodných pásem, v ktorých dochádzalo k miešaniu nárečových charakteristík, a teda k nejednoznačnej interpretácii etnických východísk, poukazuje vo svojom diele aj J. Stanislav – „toto, pravda, neznačí, že na území, ktoré prisudzujeme Slovákom, nepobývali už južní Slovania a že hádam hranice boli nejako presne vedené. Naše určenie hraníc je len približný, ideálny náčrt. Zaiste v niektorej oblasti sa obyvateľstvo oboch kmeňov miešalo.“⁴

³ Stanislav, Ján: *Slovenský juh v stredoveku*. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004. 533 s. + 26 máp. Správu jeho vydání pozri Rišková, Lenka: *Slovenský juh v stredoveku II. - Ján Stanislav - Inšpirujúce dielo slavistiky*. In: *Knižná revue*, 4, 2005. Dostupné online: <http://www.litcentrum.sk/recenzie/slovensky-juh-v-stredoveku-ii-jan-stanislav-inspirujuce-dielo-slavistiky>

⁴ Stanislav, Ján: *Slovenský juh v stredoveku*. Zv. 1. 2. vydanie, c. d., s. 38.

Veľkú pozornosť venoval Ján Stanislav ojkonymám dokazujúcim slovan-
ské kresťanské tradície, pôsobenie misie Konštantína a Metoda v celej oblasti
Nitrianskeho kniežatstva a južných oblastí. Názvy *Močenok* (1113 *Mussenic*) <
Mučenik < **Moččenic*- < **mōččeničь* – podľa kostola zasvätenému mučeníkovi Kli-
mentovi; *Dömös* medzi Ostrihomom a Vyšehradom (1138 *ecclesia Dymisiensis*,
1138 *Dimis*) a *Dömöd* v starej Pešti (1291 *Gumchud*, 1424 *Dempsed*) motivované
sv. Dimitrom – obľúbeným svätcom sv. Cyrila a Metoda. Paralelu s motívom sv.
Dimitra nachádzame v celom slovanskom priestore – „názov usadlosti Mitrica,
dnes Mitvarcz v stolici Baranskej... ďalej na juh má taký istý pôvod srbský názov
Mitrovica v oblasti Drávy a Sávy i názov bulharský Mitrovci.“⁵ R. Krajčovič záro-
veň poukazuje, že názvy utvorené z týchto osobných mien svätcov tvoria v oblasti
Dunaja „od jeho ohybu na juh takmer lineárnu sústavu v podobe *Dimiš* : *Dimiš* :
Mitra : *Mitra* : *Mitra*, ktorá bude sotva náhodná.“⁶ V blízkosti Močenku dokazu-
je J. Stanislav kresťanskú kontinuitu aj toponymom *Garázda* (1251 *Graz*), ktoré
bolo motivované menom sv. Gorazda – rovnako tak aj toponymom *garažd* neďa-
leko Galanty, ktoré zachováva posesívny tvar **Goražd*- < **Gorazdъjь*.⁷ Medzi
významné osobnosti slovenských dejín patrí Pribinov syn Kocel, ktorého meno
nachádzame vo viacerých názvoch *Kecel*, *Keczal*, *Keczöl*, *Keczal(falva)*, *Magyar-*
-Keczal.⁸ J. Stanislav si všíma aj ojkonymá motivované praslovanským apelatívom
kňaz (*кнѣзь*), ktoré takisto svedčí o kresťanskej tradícii na území Veľkej Mora-
vy a oblasti stredného Dunaja. Tento lexikálny základ nachádzame v názvoch *Ke-*
nese (severne od Blatenského jazera), *Kenez* v Tekove, *Kenéz* v Bihare, rovnako
tak v Sabolčskej stolici a ako samotú a vrch v Šomodskej stolici.⁹

V súvislosti s pohanským kultom našich predkov v oblasti Detvy nachádza-
me názov vrchu Perína a Podperína, ktoré sa spájajú s pohanským bohom Perúnom.
Toto kultové miesto okolia Periny, či presnejšie Perína, podporuje aj neďaleké za-
niknuté hradisko *Kalamárka*. Doterajšie pokusy vysvetliť pôvod tohto názvu väč-
šinou skončili pri úvahách o motivácii osobným menom majiteľa – Kalamár, prí-
padne sa uvažovalo o tvare vrchu pripomínajúcom kalamár – nádobu na atrament.
Ján Stanislav spomína osadu Kelemér a pôvod tohto názvu dáva do súvislosti so
slovanským osobným menom *Koloměr* alebo *Koliměr*¹⁰. Hláskový posun z pôvod-
nej podoby osobného mena do dnešnej maďarskej podoby bol spôsobený adap-
táciou hlások (predovšetkým hlások *a*, *é*) a ich spätné prevzatie. Paralelu medzi
názvom gemerskej osady Kelemér ležiacej dnes v Maďarsku tesne pri hraniciach

⁵ Krajčovič, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. Bratislava: Lite-
rárne informačné centrum, 2005, s. 121.

⁶ Tamže, s. 121

⁷ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie,
c. d., s. 156.

⁸ Tamže, s. 224-226.

⁹ Tamže, s. 228.

¹⁰ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Zv. 1. 2. vydanie, c. d., s. 362.

so Slovenskom a vrchom Kaľamárika si všimol M. Golema a zároveň upozornil na zložené slovanské meno **Kolo-mirь* – hlavne na jeho druhú časť (-*mirь*) vo význame označenia kultového pohanského sveta ľudí ako opozície voči svetu nie-ľudí, sveta usporiadaného voči svetu neusporiadanému, barbarskému. Na základe týchto úvah vyslovuje M. Golema názor, že toponymum Kaľamárika „indikuje dôležité sakrálne zhromaždisko – hradisko organizovanej predkresťanskej a ‚preduhorskej‘ slovanskej pohanskej ekumény vo Zvolenskej kotline, spojené s výkonom dávnej prvej funkcie indoeurópskej náboženskej suverenity, presnejšie s jej ‚právnym‘ pólom.“¹¹ Paralela názvov vrchu Kaľamárika pri Detve a osadným názvom maďarskej obce Kelemér poukazuje na silnú pohanskú oblasť z obdobia pred prijatím kresťanstva, pretože západne od nej leží obec Chrámec (J. Stanislav obec opisuje pod názvom Harmac – 1246 Hajamuch, 1294 Harmach, pričom motiváciu nachádza v apelatívne *chrám*¹²). Treba však zdôrazniť, že ide o chrám v pohanskom ponímaní, pretože v chotári obce sa v minulosti spomínali hrady Pohanský, Birin a Michal. Pohanský hrad je dnes kopec s výškou 390 m n. m. južne od obce Chrámec, názov Birin (Biriny¹³ – bez bližšej etymológie) možno dať do súvislosti s formou **Pirin* < *Perún* a Michal je pravdepodobne neskorší názov súvisiaci s tendenciou potláčať pôvodný pohanský kult patronymickými názvami.¹⁴

Viaceré analýzy slovanských ojkónym a ich praslovanských apelatívnych východísk korešpondujú aj s ojkonymami severného Slovenska, kde J. Stanislav nemusel dokazovať autochtónnosť Slovákov – napr. pri analýze samoty *Hébec* pri Demandiciach (1276 *Hebech*, *Hebecz*) píše J. Stanislav, že „máme tu **Gьbьcbь* > **Hbec*, gen., *Hebca*, vyrovnaním *Hebec*. Koreň *gьb-* značí ‚ohnúť, ohýbať‘; sem patrí aj čes. názov *Cheb...*“¹⁵ sa možno odvolať na rovnakú motiváciu pri ojkonyme liptovskej osady Hybe, či hydronyma Hybica. Viaceré Stanislavove analýzy osadných názvov a historické argumenty sa využívajú pri spracúvaní slovenskej hydronymie v rámci projektu Hydronymia Slovaciae. Napríklad J. Hladký pri rozbere viacerých ojkónym a hydroným z okolia Nitry¹⁶ sa odvoláva na zistenia J. Stanislava, že „okolie Nitry bolo husto osídlené Slovákami. Významová stránka názvov obcí, osád atď. v jej okolí hovorí o veľmi silne vybudovanom hradnom živote s umne vybudovaným systémom zamestnaneckých lokalít. pomerne veľký počet názvov tohto druhu hovorí o tom, že Nitra bola kedysi silným politickým

¹¹ Golema, Martin: Liminárny priestor, toponymia a stredoveká pohanská ekuména v regióne Zvolenskej kotliny Perina, Veleštúr, Ihráč, Kaľamárika a Laurín. In: *ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA*, 12, 2009, s. 242-243.

¹² Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie, c. d., s. 179.

¹³ Tamže, s. 46.

¹⁴ Krajčovič, Rudolf: Živé kroniky slovenských dejín..., c. d., s. 117.

¹⁵ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Zv. 1. 2. vydanie, c. d., s. 82.

¹⁶ Hladký, Juraj: Z historickej slovenskej hydronymie a ojkonymie – Nitrava či Nitra? In: Logos onomastiky, No 2, 2008, s. 76-80.

strediskom. Málokde nájdeme toľko stôp hradnej kultúry ako práve tu.¹⁷ Rozbory nitrianskej ojkonymie a správnosť názorov J. Stanislava¹⁸ potvrdzuje svojimi zisťovaniami aj J. Hladký v spomínanej štúdií.

Novšie onomastické výskumy potvrdzujú názory J. Stanislava, niektoré ho dopĺňajú, prípadne korigujú niektoré interpretácie, vytvárajú alternatívy k publikovaným názorom. Je to prirodzený proces poznania súvisiaci s nástupom nových technológií, kooperácie s inými vedeckými disciplínami, nachádzaním nových dokladov, ktoré sme nepoznali v minulosti.

Už sme spomenuli význam diela Jána Stanislava pre výskum slovenskej hydronymie. Súčasné poznatky dopĺňajú zistenia J. Stanislava, ktorý uvádza názvy *Parna* (vrch v Boršodskej stolici), *Parnak* (dnes Nagy-Parnak, Kis-Parnak), osada *Párovce* pri Nitre (1006 *Parúza*) so slovenským etymónom k substantívu *para*, ktoré prešlo do maďarčiny. Preto sa nedá jednoznačne určiť, či názov pochádza priamo zo slovenčiny alebo z maďarčiny (podobne to J. Stanislav komentoval pri hesle *Parlag*¹⁹). Novšie onomastické výskumy dopĺňajú toto sémantické hniezdo o názvy *Parná* – hydronymum z povodia Dudváhu (1244 *agua Parna*²⁰) a jeho variant *Parina*, *Párnica* – ojkonymum i hydronymum v povodí Oravy (1382 *Parnicza*, 1420 villa *Parnice*²¹) a hydronymum *Paríž* v povodí Hrona (1841 *Páris*²²) a *Parížske močiare* v povodí Hrona²³.

Novšie názory, s prihliadnutím na najnovší stav jazykovedných disciplín, prezentuje napr. S. Habijanec,²⁴ ktorý v súvislosti s hľadaním dokladov na najstarší výskyt stredoslovenskej adjektívnej koncovky *-ō* analyzoval dva záznamy z diela J. Stanislava **Ostrá* – vrch pri obci Varbó v Boršodskej stolici (1303 *Oztra*²⁵) a **Ostrô* – vrch pri Tardoni v Boršodskej stolici (1240 *Oztro*²⁶) a komparáciou viacerých zdrojov dospel k záveru, že obidva názvy pomenúvajú jeden objekt – „Je však veľmi málo pravdepodobné, že by dve priestorovo také blízke oronymá, slúžiace ako orientačné body, mali také podobné mená. Záver sa natíska sám:

¹⁷ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Zv. 1. 2. vydanie, c. d., s. 13.

¹⁸ Tamže, s. 250-289.

¹⁹ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie, c. d., s. 337.

²⁰ Hladký, Juraj: Hydronymia povodia Dudváhu. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS a VEDA, 2011, s. 96.

²¹ Majtán, Milan – Rymut, Kazimierz: Hydronymia povodia Oravy. 2. vyd. Bratislava: Veda, 2006, s. 144.

²² Krško, Jaromír: Hydronymia povodia Hrona. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2008, s. 171.

²³ Tamže, s. 298

²⁴ Habijanec, Siniša: Fonologická interpretácia oronyma *Oztro* z r. 1240. In Valentová, Iveta (ed.): 19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014). Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015, s. 222-228.

²⁵ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie, c. d., s. 327.

²⁶ Tamže, s. 328

pravdepodobne ide o tú istú lokalitu, ktorá je v rôznych obdobiach rôzne zaznamenaná a ktorú môžeme stotožniť s dnešným vrchom *Oszra-tető*, nachádzajúcim sa približne v polovici vzdialenosti medzi dedinami Tardona a Varbó a tvoriacim s nimi tupý trojuholník. Takýto výklad nachádzame už v Györffyho slovníku, ktorý spája záznam *Oztra* so súčasným *Oszra-tető* (Györffy, 1987, s. 811), a takisto v novom toponomastickom slovníku (Hoffmann, 2005, s. 209).²⁷ Zároveň poopravil chybnú interpretáciu J. Stanislava o pôvodnej stredoslovenskej adjektívnej prípone v prípade rekonštruovaného názvu **Ostrô* – „Záznam *Oztra* z r. 1240 môžeme teda fonologicky interpretovať ako /ostrâ/ so staromaďarským koncovým -â. Keďže listina z r. 1240 bola vyhotovená vo Zvolene („[d]atum in Zolum“; Wenzel, 1869, s. 102), nie je vylúčené, že pisár bol Slovak, ktorý tu zaznamenal hlásku, aká bola v jeho fonologickom systéme najbližšia staromaďarskému â, tak ako Slováci aj dnes interpretujú maďarské krátke *a*. Ide o očakávaný jav pri konfrontácii dvoch odlišných fonologických systémov, porov. slovenské nárečové *misiet'* za nem. *müssen*. Pisárovo fonologické vnímanie bolo podopreté aj asimilačným vplyvom prvej slabiky a skutočnosťou, že výsledok neodporoval onymickému modelu, ktorý mu bol určite dobre známy.“²⁸

Posun názorov môžeme hľadať aj pri interpretácii ojkonyma *Tornaľa* (predtým Šafárikovo), ktoré sa k tomuto názvu vrátilo v roku 1990. Viaceré pokusy interpretovať tento názov narážali na nejednoznačnú interpretáciu prvej časti. Zhoda názorov bola v tom, že druhá časť názvu je maďarská – *alja* s významom *pod*. Pôvodný názov osady bol zapísaný r. 1245 ako *Kuuy* – z maď. *kővy* – kamenný, v roku 1291 sa už objavuje ako *Tornaľa alio nomine Kewy* (**Tornaľa, iným menom Kővy*). Ján Stanislav uvádza výklad ojkonyma tak, že názov je „slovenský a je to **Trnava*, kým druhá časť názvu je maďarská *alja* – pod.“²⁹ V druhom diele Slovenského juhu v stredoveku J. Stanislav spresňuje, „ozajstná Trnava bola pri Štítniku – 1427 *Thornawa*, 1471 *Thornoua*³⁰). Vzdialenosť medzi Štítnikom a Tornaľou je 30 km, na takúto veľkú vzdialenosť sa nevyužívajú relačné objekty – motívantom by boli objekty bližšie k pomenovanému onymickému bodu. Najnovšie názory o pôvode ojkonyma *Tornaľa* berú do úvahy aj faktor vzdialenosti a historických súvislostí. Pokiaľ vychádzame z historických faktov, blízkym (a v minulosti významným) objektom pri Tornaľi bol hrad Gemer (najstarší zápis pochádza z roku 1198 – *Gomur*, 1216 – *Gumur*³¹), ktorý bol kráľovským strážnym hradom chrániacim obchodnú cestu na Spiš a od Tornaľe je vzdialený približne štyri kilometre. Hrad bol spusto-

²⁷ Habijanec, Siniša: Fonologická interpretácia oronyma *Oztra* z r. 1240, c. d., s. 226.

²⁸ Tamže, s. 227.

²⁹ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Zv. 1. 2. vydanie, c. d., s. 361.

³⁰ Stanislav, Ján: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie, c. d., s. 460.

³¹ Sičáková, Luba: Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej. Prešov: Pedagogická fakulta UPJŠ, 1996, s. 31.

šený po tatárskych nájazdoch a neskôr funkciu pevnosti prevzala novopostavená strážna veža pri osade *Kövi* (dnešná Tornaľa). Preto sa v novších interpretáciách názov *Tornaľa* vykladá z maďarskej podoby *Tornalja*, ktorá vznikla z maďarského slova *torony* (*tornya*) – veža a z maďarskej časti *alja* – pod.

Napriek týmto odlišným názorom a doplneniam zostáva dielo Jána Stanislava *Slovenský juh v stredoveku* východiskom pri spracúvaní historickej i súčasnej slovenskej a slovanskej toponymie a antroponymie. Význam tohto diela výborne vystihol v roku 2004 vtedajší riaditeľ Literárneho informačného centra Alexander Halvoník, ktorý v príhovore pri uvedení reedície druhého zväzku vyzdvihol dielo profesora Jána Stanislava týmito slovami: „Je to veľké dielo tým, že dokázalo vždy provokovať nositeľov malých právd svojou veľkou pravdou, a tak posúvať slovenské myslenie dopredu. V spoločensko-politických kontextoch bolo pre mnohých podozrivé. No to, že je v našich kontextoch akýmsi zázrakom stále prítomné, aj po päťdesiatich rokoch od svojho vzniku, svedčí o veľkosti autora. Bude nepochybne ďalej iritovať aj nové generácie jazykovedcov. A keď sa stane ich kultúrnym vlastníctvom, vtedy sa ukáže, že nepatríme medzi tých najmenších (tak nejako to povedal Stanislav). Len tak však kniha naplní svoje veľké poslanie a prinesie aj kus slobody...“³² Nechajme sa preto dielom profesora Stanislava ďalej inšpirovať.

Literatúra

- BLANÁR, V.: Svetlá a tieň slovenskej onomastiky. In: *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, č. 2, s. 160-165. ISSN 0037-6787.
- GOLEMA, M.: Liminárny priestor, toponymia a stredoveká pohanská ekuména v regióne Zvolenskej kotliny Perina, Veľestúr, Ihráč, Kaľamárka a Laurín. In: *ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA*, 12, 2009, s. 213-245.
- HABIJANEC, S.: Fonologická interpretácia oronyma Oztro z r. 1240. In: 19. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 28. – 30. apríla 2014). Ed. I. Valentová. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2015, s. 222-228. ISBN 978-80-224-1426-5.
- HLADKÝ, J.: Z historickej slovenskej hydronymie a ojkonymie – Nitrava či Nitra? In: *Logos onomastiky*, 2008, No 2, s. 76-80.
- HLADKÝ, J.: *Hydronymia povodia Dudváhu*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS a VEDA, 2011. 196 s. ISBN 978-80-8082-504-1.
- KRAJČOVIČ, R.: *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005. 230 s. ISBN 80-88878-99-3.

³² Suballyová, Eubica: Uviedli sme nové vydanie *Slovenský juh v stredoveku II*. In: *Spravodajca Literárneho informačného centra*, 2004, č. 2. Dostupné online: <http://www.litcentrum.sk/26702>

- KRŠKO, J.: Hydronymia povodia Hrona. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2008. 351 s. ISBN 978-80-8083-6040-5.
- MAJTÁN, M. – RYMUT, K.: Hydronymia povodia Oravy. 2. vyd. Bratislava: Veda, 2006, 208 s. ISBN 80-224-0906-5.
- RIŠKOVÁ, L.: Slovenský juh v stredoveku II. - Ján Stanislav - Inšpirujúce dielo slavistiky. In: Knižná revue, 4, 2005. Dostupné online: <http://www.litcentrum.sk/recenzie/slovensky-juh-v-stredoveku-ii-jan-stanislav-inspirujuce-dielo-slavistiky>
- SICÁKOVÁ, L.: Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej. Prešov: Pedagogická fakulta UPJŠ, 1996. 108 s. ISBN 80-88697-24-7
- SUBALLYOVÁ, Ľ.: Uviedli sme nové vydanie Slovenský juh v stredoveku II. In: Spravodajca Literárneho informačného centra, 2004, č. 2. Dostupné online: <http://www.litcentrum.sk/26702>
- STANISLAV, J.: Slovenský juh v stredoveku. Zv. 1. 2. vydanie. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1999. 485 s. ISBN 80-88878-49-7.
- STANISLAV, J.: Slovenský juh v stredoveku. Slovník mien s mapovými prílohami. Zv. 2. 2. vydanie. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004. 533 s. + 26 máp. ISBN 80-88878-89-6.